

DOTKNIĘCI PRZEZ NIENAWIŚĆ, ZAPOMNIANI PRZEZ PRAWO.

MATERIAŁ EDUKACYJNY DO
PRACY Z GRUPĄ

AMNESTY
INTERNATIONAL

Wydawca: Stowarzyszenie Amnesty International

ul. Piękna 66a lok. 2

00-672 Warszawa

tel/faks: (22) 827 60 00

e-mail: amnesty@amnesty.org.pl

www.amnesty.org.pl

Autor i Autorka: Piotr Skrzypczak, Anna Dąbrowska

Opracowanie graficzne i skład: Karolina Kot Bum Studio

Materiał przygotowany w ramach projektu „Razem mamy siłę: STOP DYSKRYMIANCI!” realizowanego w ramach programu obywatele dla Demokracji, finansowanego z Funduszy EOG.

DOTKNIĘCI PRZEZ NIENAWIŚĆ, ZAPOMNIANI PRZEZ PRAWO. MATERIAŁ EDUKACYJNY DO PRACY Z GRUPĄ

Materiał "Dotknięci przez nienawiść, zapomniani a przez prawo. Materiał edukacyjny do pracy z grupą" stanowi rozwinięcie podręcznika "Razem mamy siłę: STOP DYSKRYMIANCI", wydanego w ramach realizowanego przez Amnesty International projektu w latach 2014-2016, który dotyczy przeciwdziałania dyskryminacji. Niniejszy materiał jest kontynuacją propozycji ćwiczeń zawartych w pierwszym podręczniku, dlatego też proponujemy aby osoba prowadząca warsztaty w pierwszej kolejności przeprowadziła z grupą warsztaty zawarte w materiale, który jest dostępny w wersji elektronicznej na stronie:

amnesty.org.pl/stopdyskryminacji_materialy

Wprowadzenie

Język wpływa na postrzeganie rzeczywistości, może wzmacniać lub osłabiać stereotypy i uprzedzenia. Może także być narzędziem do upokarzania ludzi.

MOWA NIENAWIŚCI obejmuje wszelkie formy wypowiedzi, które szerzą, propagują czy usprawiedliwiają nienawiść, dyskryminację i wrogość wobec grup lub osób, które domniemuje się, że przynależą do tych grup, które stosująca osoba uznaje za gorsze

Każda forma wypowiedzi, która rozpowszechnia, podżega, propaguje lub usprawiedliwia nienawiść rasową, ksenofobię, antysemityzm lub inne formy nienawiści oparte na nietolerancji, włączając w to nietolerancję wyrażaną w formie agresywnego nacjonalizmu lub etnocentryzmu, dyskryminacji lub wrogości wobec mniejszości, migrantów, lub osób wywodzących się ze społeczności imigrantów.

(Komitet Ministrów Rady Europy - załącznik do Rekomendacji nr (97) 20)

Publiczne nawoływanie do przemocy lub nienawiści, skierowanej przeciwko grupie osób, którą definiuje się według rasy, koloru skóry, pochodzenia, wyznawanej religii lub światopoglądu albo przynależności narodowej lub etnicznej, lub przeciwko członkowi takiej grupy, publiczne rozpowszechnianie lub rozprowadzanie tekstów, obrazów lub innych materiałów zawierających treści rasistowskie i ksenofobiczne, publiczne aprobowanie, negowanie lub rażące pomniejszanie zbrodni ludobójstwa, zbrodni przeciwko ludzkości oraz zbrodni wojennych w rozumieniu art. 6, 7 i 8 statutu Międzynarodowego Trybunału Karnego oraz zbrodni określonych w art. 6 Karty Międzynarodowego Trybunału Wojskowego, jeśli czyny takie mogą podburzać do przemocy lub wzbudzać nienawiść skierowaną przeciwko takiej grupie lub jej członków.

(Decyzja Ramowa Rady Unii Europejskiej 2008/913/WSiSW z dnia 28 listopada 2008 r. w sprawie zwalczania pewnych form i przejawów rasizmu i ksenofobii za pomocą środków prawnie karnych).

Ważnym dylematem w obszarze praw człowieka jest ścieranie się dwóch wartości: ochrony przed nienawiścią i wolności słowa. To olbrzymie wyzwanie dla władz, by tak skonstruować przepisy, by ludzie mogli cieszyć się wolnością słowa (nawet używając ostrych, często kontrowersyjnych tez), z drugiej strony jednak, by osoby należące zwłaszcza do mniejszości czy grup defaworyzowanych były chronione przed zagrożeniami płynącymi z mowy nienawiści.

Duża rola spoczywa na sędziach i prokuratorach, którzy powinni w taki sposób oceniać poszczególne sprawy, aby walczyć z faktyczną mową nienawiści, a nie karać osoby wyrażające swoje opinie.

PRZESTĘPSTWA Z NIENAWIŚCI to przestępstwa popełniane **przeciwno** osobom z powodu ich **faktycznej**, bądź **subiektywnie** postrzeganej tożsamości, bądź przynależności do grupy definiowanej ze względu na takie cechy, jak:

- niepełnosprawność,
- pochodzenie etniczne,
- tożsamość płciowa,
- rasa,
- orientacja seksualna
- status społeczny lub ekonomiczny.

Stanowią one formę dyskryminacji, ponieważ wybór ofiary jest dokonywany ze względu na jej cechy osobiste, które stanowią przesłanki udzielenia ochrony na mocy dotyczących ochrony praw człowieka norm prawa międzynarodowego.

SKUTEK

Przestępstwa z nienawiści wywierają szkodliwy i często długotrwały wpływ na ofiary i społeczności. Najczęściej trwale zakłócają codzienne życie ofiar, a powodowane przez nie poczucie braku bezpieczeństwa, może dotknąć całe społeczności. Zgodnie z prawem, międzynarodowym i europejskim, władze muszą zrobić wszystko, co w ich mocy, aby zapobiegać popełnianiu tych przestępstw. Obowiązek ten wynika z pozytywnego zobowiązania państw do ochrony wszystkich osób przed dyskryminacją, zarówno ze strony urzędników państwowych, jak i podmiotów niepublicznych (osób prywatnych lub grup). Oznacza to, że państwa muszą zagwarantować, że ich urzędnicy przestrzegają, przysługującego wszystkim, prawa do niedyskryminującego traktowania, a także, że muszą ustanowić skuteczne ramy prawne i polityczne służące zapewnieniu wszystkim osobom efektywnej ochrony przed dyskryminacją ze strony osób prywatnych.

Przed przystąpieniem do zajęć warto zapoznać się z raportem Amnesty International „Dotknięci przez nienawiść, zapomniani przez prawo. Brak spójnego systemu zwalczania przestępstw z nienawiści w Polsce”, wyd. Amnesty International 2015 r.

Mowa nienawiści

Czas: 90 minut

Cele:

- zdefiniowanie pojęcia „mowa nienawiści”
- zidentyfikowanie grup narażonych i obszarów występowania zjawiska mowy nienawiści

Materiały, sprzęt:

- karteczki samoprzylepne
- wycięte sylwetki (załącznik 1)
- chmurki z określeniami (załącznik 2)

ZADANIA:

Ćwiczenie I. Cytaty.

1. Powiedz osobom uczestniczącym, że za chwilę odczytasz zestaw cytatów. Po każdym z nich, daj chwilę na indywidualnie zastanowienie się, kogo mogą opisywać. Nie omawiaj jednak z grupą tych pomysłów, tylko po krótkiej przerwie przechodź do kolejnych zdań.

Uwaga dla osoby prowadzącej: celem tego ćwiczenia jest wzbudzenie emocji, doprowadzenie do tego, by osoby uczestniczące osobiście odczuli/odczuły, w jaki sposób język, jakim się posługujemy, działa na ludzi.

Powoli odczytuj cytaty, robiąc między kolejnymi punktami kilkusekundowe przerwy na zastanowienie. Nie pozwól jednak osobom uczestniczącym głośno ich komentować.

Ważne, aby ta część ćwiczenia przebiegła w ciszy i skupieniu.

- Odbierają pracę zarobkową lokalnej ludności.
- Leniwi. Czas u nich płynie wolno.
- Fabryka pięknych dziewczyn.
- Smutni i pozbawieni pewności siebie.
- Nie myją się. Ubierają się w łańchmany.
- Buraki ze wsi. Cebulaki.
- Zdrajcy i uciekinierzy.
- Prosty i niewykształcony naród.
- Dla nich nie liczy się rodzina. Nimi rządzą pieniądze, a dobra materialne to ich jedyny cel w życiu.
- Kradną i są niezwykle przebiegli.
- Widząc ich instynktownie sprawdzam, gdzie mam portfel.
- Pijacy i bezdomni.
- Zacołany kraj, w którym panuje analfabetyzm i komunizm.
- Śmierdziele i brudasy.
- Kobiety myją naczynia lepiej niż zmywarka.
- Brutalni rasiści i antysemita.
- Śpią w samochodach i sikają po bramach.
- Wszyscy noszą futra i dużo gotują.
- Zakompleksieni, uważają, że mają same wady¹.

2. Zapytaj osoby uczestniczące, czy wiedzą kogo dotyczą powyższe opisy. Nie pozwól jednak na to, aby na forum pojawiła się odpowiedź. Powiedz grupie, że wszystkie opisy dotyczyły Polaków. Wszystkie cytaty są prawdziwe. To opinie o Polakach i Polkach, pochodzące od różnych osób, z różnych kultur i stron świata.

3. Porozmawiaj z grupą o odczuciach, jakie pojawiły się podczas tego ćwiczenia. Możesz zadać grupie następujące pytania:

- Jak się czujecie po wysłuchaniu wszystkich opisów i opinii?
- Jakie emocje pojawiły się u was, kiedy dowiedzieliście/dowiedziałyście się, że są to opinie o Polakach i Polkach?
- Co myślicie o przedstawionych opiniach, czy zgadzacie się z nimi?
- Jak sądzicie, czy macie poczucie wpływu na takie opinie?

4. Podsumuj ćwiczenie, mówiąc, że powyższe stwierdzenia są **stereotypami i uprzedzeniami**. Przypomnij, co oznaczają te pojęcia. Możecie skorzystać z ćwiczenia przedstawionego w module II, strona 18 (podręcznik: „Razem mamy siłę: STOP DYSKRYMINACJI! Materiał do pracy z grupą).

Ćwiczenie II. Jak obrazić?

1. Powiedz osobom uczestniczącym, że za chwilę rozdasz puste karteczki. Ich zadaniem jest wypisanie słów, których używają ludzie, kiedy chcą kogoś obrazić. Powiedz grupie, że mogą zapisać dowolną liczbę określeń. Ważne, aby na jednej karteczce było zapisane tylko jedno słowo.

Uwaga dla osoby prowadzącej: na karteczkach mogą pojawić się słowa wulgarnie, obraźliwe, o używanie których nie podejrzewacie osób z którymi pracujecie. Mogą pojawić się także słowa, których nie rozumiecie, a które są obecne w języku młodzieży. Nie korygujcie ich, nie obruszajcie się. Ta część ćwiczenia ma na celu dotarcie do takich określeń, które są używane w codziennej komunikacji.

Warto też pamiętać, że młodzież niekoniecznie mówi takim językiem, ale słyszy i zna te słowa i ich znaczenie, o tym warto z grupą porozmawiać.

Poproś o przyklejenie karteczek z zapisanymi słowami w dowolnym miejscu na tablicy.

2. Zapytaj osoby uczestniczące:

- Czy łatwo było wykonać zadanie? Dlaczego?
- Czy dużo jest takich słów?

Komentarz: Powszechność – mowa nienawiści jest bardzo powszechnym zjawiskiem, dla przykładu, z homofobiczną mową nienawiści w internecie styka się 77% * młodzieży. Skala zjawiska jest duża, też dlatego, że jest dość duże przyzwolenie społeczne na tego typu wypowiedzi, zwłaszcza o charakterze homofobicznym, antyromskim, antysemitycznym.

- Czy często słyszą/widzą takie określenia?

Komentarz: Dostępność – mowa nienawiści jest obecna w internecie, telewizji, w przestrzeni publicznej miast i miasteczek – na murach, w rozmowach ludzi.

- Czy te słowa są obraźliwe? Które są, a które według was nie są obraźliwe?

Komentarz: Akceptacja – godzimy się na funkcjonowanie w przestrzeni publicznej tego typu wypowiedzi; często argumentem za używaniem takich słów jest mylne przeświadczenie o wolności słowa.

3. Spróbujcie teraz bliżej przyjrzeć się wypisanym słowom, określeniom. Poproś grupę, aby zwróciła uwagę na tablicę z przesłankami prawnie chronionymi. Wspólnym zadaniem jest pogrupowanie słów i określeń według przesłanek.

- płeć
- wiek
- narodowość
- rasa, kolor skóry
- pochodzenie etniczne
- majątek
- pochodzenie społeczne
- religia
- poglądy polityczne i inne
- stopień sprawności
- orientacja seksualna

4. Podsumuj ćwiczenie, pytając:

- Jak myślicie, kto najczęściej jest odbiorcą/odbiorczynią takich słów?

Komentarz: Słowa obraźliwe dotyczą różnych przesłanek, najczęściej są to: orientacja seksualna, pochodzenie narodowe i etniczne, rasa i kolor skóry.

- Czy znacie osobę, która należy do jednej z wymienionych grup?

Komentarz: Bardzo często posługujemy się słowami, których treści nie jesteśmy w stanie rozszyfrować. W innych sytuacjach nie są to słowa obraźliwe, np. czytając o historii Żydów, nie odbieramy tego słowa jako obelgi, ale krzyżąc za kimś „Żyd”, słowo może nabrać negatywnego wydźwięku – bardzo ważna jest tutaj kwestia intencji działania.

* Raport Centrum Badań nad Uprzedzeniami, http://www.ngofund.org.pl/wp-content/uploads/2014/06/raport_final_poj.pdf

5. Spróbujmy wypisać obszary, miejsca, gdzie najczęściej pojawiają się tego typu wypowiedzi. Poproś osoby uczestniczące, o wypisanie propozycji na karteczkach i przyklejenie ich na tablicy. Postarajcie się je pogrupować zgodnie z przykładem podanym poniżej:

- internet – anonimowo (fora, komentarze pod artykułami),
- internet – jawnie (facebook, twitter, snapchat, itp.),
- telewizja,
- przestrzeń publiczna – ściany (napisy, grafiki), okrzyki, wydarzenia (demonstracja, marsze),
- bezpośrednio – „twarzą w twarz”

Ćwiczenie III. To samo słowo.

1. Na tablicy umieść dwie duże sylwetki (załącznik 1).

Nad głową jednej z nich przyklej chmurkę z kolejnymi zdaniami: Jesteś gejem, Jesteś Żydem, Jesteś czarna, Jesteś Rumunem, Jesteś biedna, Jesteś stary. (załącznik 2)

Po zawieszeniu każdej z chmurki zapytaj osoby uczestniczące:

- Jaką osobę określa wypowiedziane zdanie?
- Co podane wyrażenie mówi o tej osobie?
- Jak można tę osobę opisać?

Uwaga dla osoby prowadzącej: Spróbujcie wspólnie omówić cechy charakterystyczne dla każdej wymienionej osoby. Na przykład, przy żydzie powiedzcie, że to wyznawca judaizmu.

2. Zapytaj osoby uczestniczące:

- czy tego stwierdzenia używa się, by kogoś obrazić?
- czy są takie sytuacje, w których to stwierdzenie może być neutralne, codzienne, wypowiedziane bez żadnych emocji?
- od czego zależy, czy słowo kogoś obraża, czy nie?

Komentarz: Problem używania słów obraźliwych nie wynika z ich słownikowego znaczenia, ale kontekstu. W przeciwnym razie, można by stworzyć indeks słów zakazanych. Rzeczywistość pokazuje jednak, że można łatwo zakazać słowo „obejść” używając innych słów, z pozoru nie budzących wątpliwości. Przykładem mogą być fora internetowe np. zamiast obraźliwego słowa „pedał” używa się słowa „rowerzysta”, czy zamiast „ciapaty” słowa „beżowy”.

Pracując w tym obszarze, należy zwracać uwagę na intencję, cel wypowiedzianych słów, a nie na leksykalne znaczenie. Jeśli możliwa jest zmiana w tym obszarze, to musi wynikać z głębszej refleksji nad używaniem języka, a nie jedynie na stosowaniu się do zakazu używania „brzydkich wyrazów”.

3. Zawieś wszystkie chmurki z napisami na tablicy. Wypełnijcie razem tabelę, zastanawiając się jak to się dzieje, że to samo słowo czasem obraża, a czasem jest neutralne. Wypiszcie te sytuacje, kiedy dane słowo jest neutralne i gdy nabiera negatywnego wymiaru.

„TO SAMO SŁOWO”

Kiedy nie obraża/jest neutralne	Kiedy obraża

Co może się pojawić:

Kiedy nie obraża/jest neutralne	Kiedy obraża
<ul style="list-style-type: none"> • informujemy o czymś • kiedy dopytujemy • kiedy opisujemy zróżnicowaną rzeczywistość • kiedy jesteśmy z danej grupy/mniejszości • kiedy coś badamy, używamy języka naukowego • kiedy cytujemy • złe intencje emocje 	<ul style="list-style-type: none"> • wiemy, że dana cecha nie jest lubiana wśród otoczenia • kiedy chcemy kogoś negatywnie wyróżnić • kiedy chcemy kogoś wykluczyć • kiedy chcemy dokonać podziału na “my” i “oni” • kiedy chcemy kogoś poniżyć • kiedy chcemy usprawiedliwić zrobienie komuś krzywdy • kiedy chcemy kogoś nakłonić do zrobienia czegoś złego (osobie negatywnie wyróżnionej)

3. Nad kolumną tabeli „kiedy obraża” wpisz wielkimi literami: MOWA NIENAWIŚCI. Bazując na wypisanych stwierdzeniach, spróbujcie wspólnie skonstruować definicję tego pojęcia.

Definicja powinna zawierać odpowiedzi na pytania:

CO (słowo, gest, symbol) – za pomocą czego?

PO CO (aby obrazić, poniżyć, zastraszyć, zastosować przemoc, usprawiedliwić przemoc) – co jest intencją działania?

O KIM (grupach mniejszościowych: przestanki) – o jakiej grupie?

Na koniec przedstaw definicję prezentowaną poniżej. Sprawdźcie, czy obie definicje są podobne i czy rozumiecie wszystkie występujące w niej określenia.

MOWA NIENAWIŚCI obejmuje wszelkie formy wypowiedzi, które szerzą, propagują czy usprawiedliwiają nienawiść, dyskryminację i wrogość wobec grup lub osób, które domniemuje się, że przynależą do tych grup, które stosująca osoba uznaje jako „gorsze”.

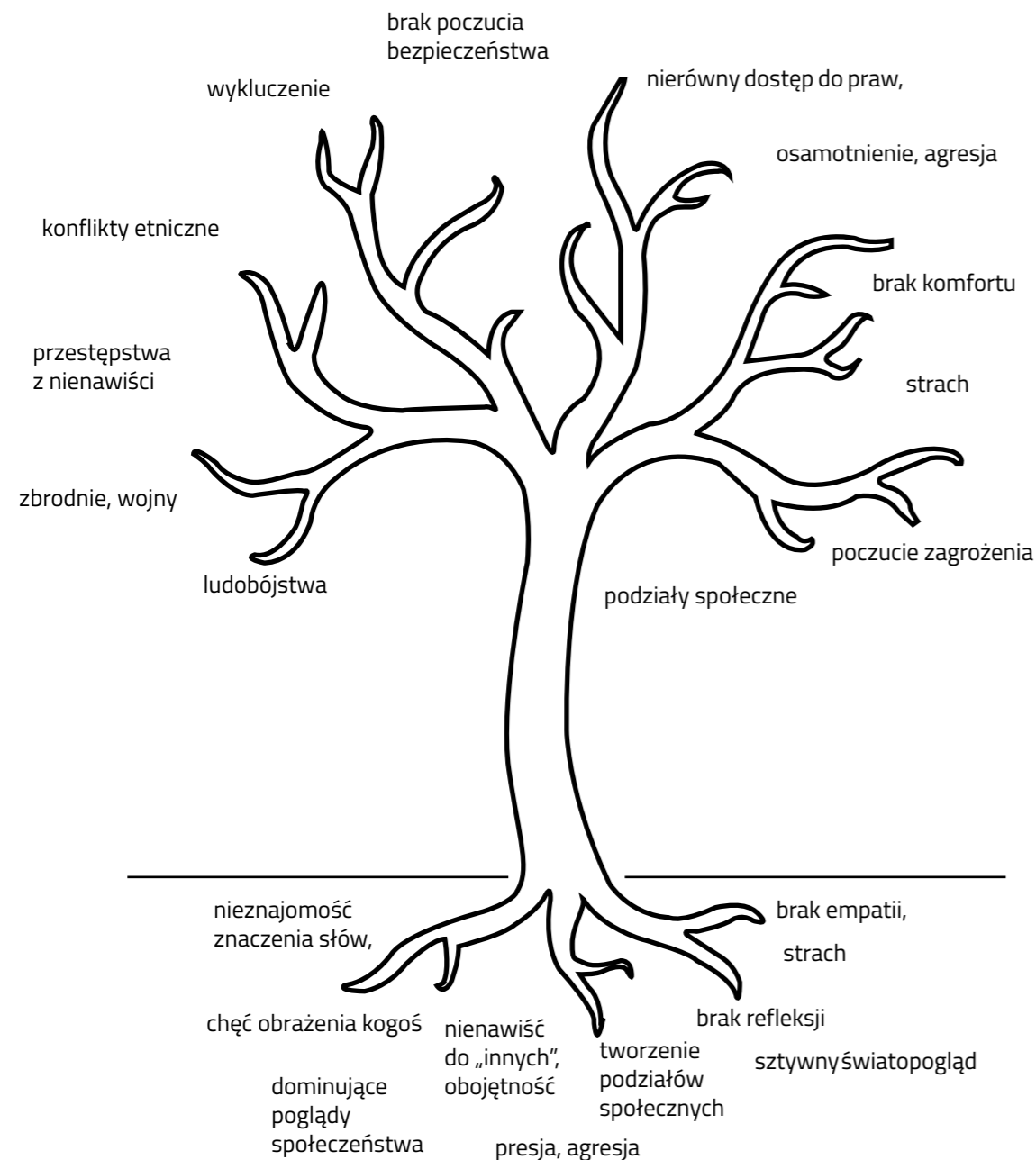
4. Zaproponuj dyskusję, na temat tego do czego może prowadzić powszechna obecność mowy nienawiści. Spójrzcie na tablicę z wypisanymi słowami, obszarami/przesłankami/grupami, których dotyczą oraz z miejscami, gdzie mowa nienawiści wstępuje (poprzednia część warsztatu).

Narysuj na dużym arkuszu drzewo. Na pniu napisz „mowa nienawiści”. Zaproponuj rozmowę na temat przyczyn

i skutków używania i obecności mowy nienawiści w przestrzeni publicznej. Przyczyny zapiszcie na dole drzewa – jako korzenie, a skutki na górze – jako gałęzie.

Po dyskusji odwróć kartkę z rysunkiem do góry nogami. Podsumuj ćwiczenie, mówiąc, że skutki często bywają przyczynami i odwrotnie.

Efekt może wyglądać w ten sposób:

ZAJĘCIA DODATKOWE I.

Prezentacja: „Co z tym zrobić?”

Po skończeniu zajęć warto podjąć działania, by choć w najbliższym otoczeniu zmierzyć się z wyzwaniem przeciwdziałania mowie nienawiści. Możesz do tego celu wykorzystać kolejne zajęcia, bądź umówić się na pracę

po lekcjach, np. dla osób chętnych.

Przygotuj komputer, projektor bądź duży monitor.

Wspólnie omówcie pomysły na podjęcie działania.

Zacznij od tego, że w Polsce obowiązują przepisy pozwalające przeciwdziałać mowie nienawiści. Znajdują się w kodeksie karnym. To artykuł 256 zakazujący podżegania i nawoływania do przemocy, oraz artykuł 257 zakazujący znieważania z powodu przynależności do danej grupy. Każdy taki przypadek możecie zgłosić bezpośrednio na policję.

Jednak, takie zgłoszenie nie zawsze jest łatwe. Zaprezentuj grupie dostępne narzędzia internetowe, oferowane przez wyspecjalizowane w zwalczaniu mowy nienawiści, organizacje pozarządowe.

Możecie wspólnie zapoznać się z narzędziami przygotowanymi przez Otwartą Rzeczpospolitą i Projekt: Polska:

- **Zgłoś Nienawiść**, <http://www.zglosnienawisc.otwarta.org/incydent/zglos>, strona, która umożliwi w bardzo prosty sposób, za pomocą internetowego formularza, przekazanie informacji o zauważonej mowie nienawiści. Prawnicy/prawniczki z tej organizacji analizują sprawę i podejmują działania, by wykryć i ukarać sprawcę/sprawczynię.

- **Hejtstop**, <http://hejtstop.pl>, strona internetowa i aplikacja na smartfony, która w kilka sekund pozwala zgłosić zauważony w przestrzeni publicznej symbol, znak lub napis nawołujący do nienawiści. Przedstawiciele i przedstawicielki organizacji następnie starają się doprowadzić do jego usunięcia. Zazwyczaj z pozytywnym skutkiem.

- **Przyciski do moderacji na forach internetowych i profilach społecznościowych.**

Zazwyczaj pod wpisami pojawia się przycisk „zgłoś”, ikonka kosza na śmieci bądź inny symbol lub link, za pomocą którego można przesłać właścicielom strony żądanie usunięcia nienawistnego wpisu. Jeśli to nie poskutkuje, można wysłać na adres redakcji żądanie usunięcia wpisu. Takie zgłoszenie skutkuje tym, że odpowiedzialny podmiot nie może tłumaczyć się, że nie wiedział o istnieniu wpisu, a więc w przypadku złamania prawa, może być pociągnięty do odpowiedzialności karnej.

Rozmawiając o metodach zwalczania mowy nienawiści, zwróć uwagę, że bardzo ważne jest to, by nie naruszyć niezwykle ważnego prawa człowieka, jakim jest wolność słowa.

Wolność słowa podlega silnej ochronie ze strony prawa. Krytyczne, czy ostre sądy wypowiedane w debacie publicznej, nie powinny być ograniczane, gdyż stanowią istotę demokracji.

ZAJĘCIA DODATKOWE II.

By utrwalić wypracowaną definicję i jednocześnie sprawdzić, jak bardzo obecna jest wśród nas mowa nienawiści zaproponuj młodzieży, by w ciągu najbliższego tygodnia zamieniła się w badaczy i badaczki i sprawdziła skalę mowy nienawiści.

Podziel osoby uczestniczące na grupy, zajmujące się analizą poszczególnych obszarów:

1. Fora internetowe (np. komentarze pod artykułami dotyczącymi mniejszości).
2. Media społecznościowe (np. profile znanych osób na FB).
3. Gazety (np. wydania papierowe popularnych brukowców).
4. Programy telewizyjne (np. popularne, wieczorne programy publicystyczne, najlepiej z interakcją widzów).
5. Przestrzeń publiczna (napisy na ścianach, plakaty, ulotki, relacje z masowych marszy, demonstracji).

Po tygodniu zróbcie podsumowanie „badań”. Efekty możecie przedstawić w formie raportu przekazanego innym klasom, rozdawanej na korytarzu ulotki, albo plakatu (infografiki) prezentowanego na szkolnym korytarzu.

Jeśli macie ochotę podjąć działania na lokalnym gruncie przygotujcie projekt.

Możecie skorzystać ze wskazówek zawartych w publikacji: „Razem mamy siłę: STOP DYSKRYMINACJI!” Materiał do pracy z grupą”.

Przykłady działań:

- działania informujące (np. plakaty/gadżet/koszulka z przybliżeniem, odczarowaniem znaczenia słowa używanego do obrażania, np. pedał)
- zorganizowanie „żywej biblioteki” (akcja polegająca na niecodziennym sposobie prezentacji osób należących do mniejszości. W przestrzeni publicznej, tworzona jest przestrzeń, naśladująca bibliotekę, w której zamiast książek, można „wypożyczyć” człowieka, by przeprowadzić z nim rozmowę)
- warsztaty/spotkanie z mniejszością narodową, etniczną, religijną, itp.
- wizyta w ośrodku dla cudzoziemców

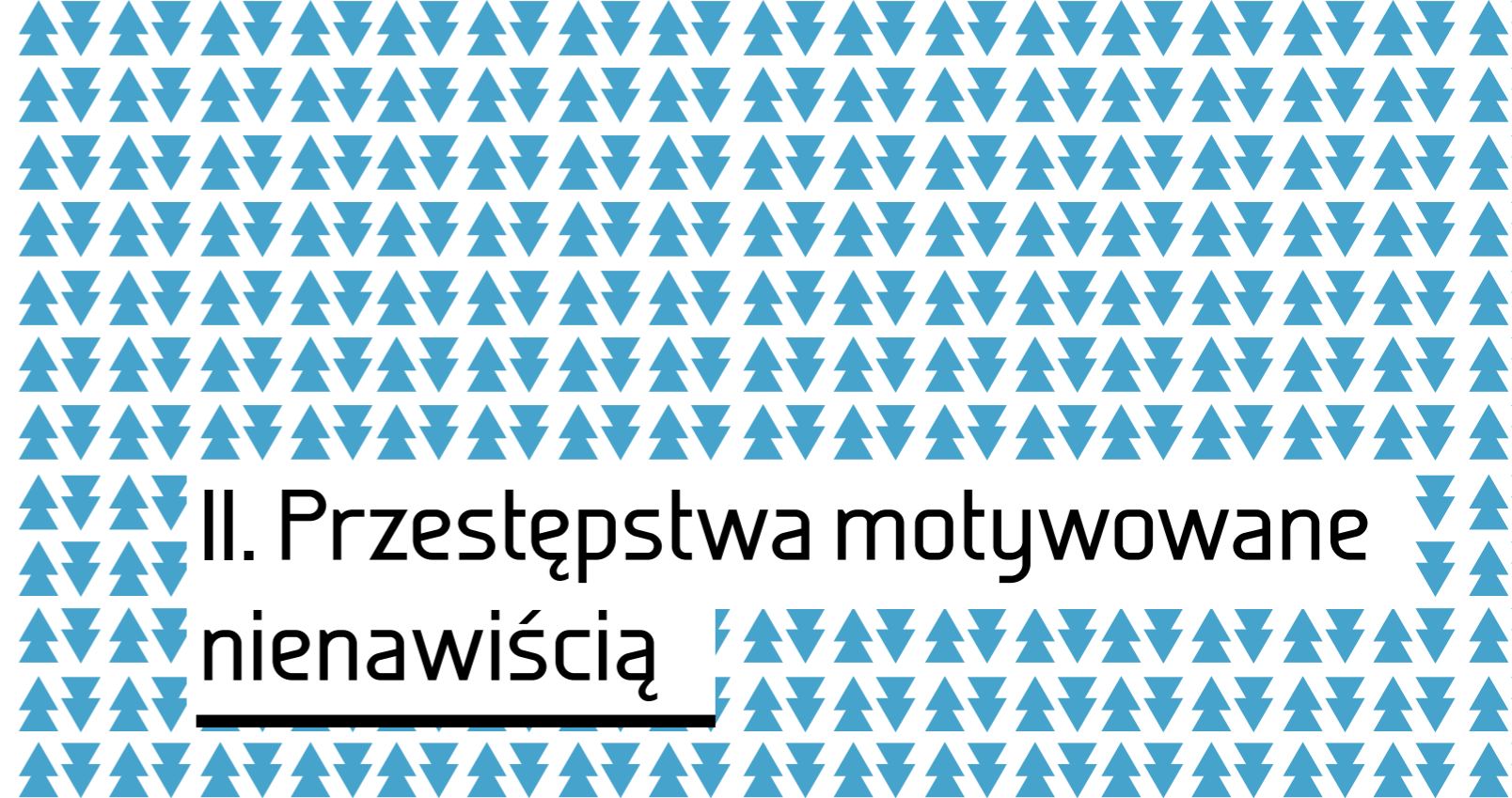
Materiały pomocnicze

- Raport Centrum Badań nad Uprzedzeniami,

http://www.ngofund.org.pl/wp-content/uploads/2014/06/raport_final_poj.pdf

- infografiki:

http://www.ngofund.org.pl/wp-content/uploads/2014/06/infografika_A3_na-strone-www_12.07-1.pdf

Czas: 90 min

Cele:

- uświadomienie do czego może prowadzić uprzedzenie
- wprowadzenie pojęcia przestępstwa
- wskazanie różnicy pomiędzy podstawowym typem przestępstwa a przestępstwem z nienawiści
- umiejętność rozróżniania różnych typów przestępstw

Materiały:

- historie przedstawione w raporcie Amnesty International „Dotknięci przez nienawiść, zapomniani przez prawo. Brak spójnego systemu zwalczania przestępstw z nienawiści w Polsce”, (załącznik 3).
- powiększone rysunki „przestępców z nienawiści” (załącznik 4)

ZADANIA:

Ćwiczenie I. Przestępstwo.

1. Zapytaj osoby uczestniczące, z jakich elementów składa się przestępstwo popełniane wobec osoby.

Powinny pojawić się następujące pojęcia:

- sprawca/sprawczyni
- osoba pokrzywdzona
- motywacja sprawcy
- niedozwolona czynność, czyli zabronione przez prawo działanie*

Zapytaj, jakie relacje łączą sprawcę z ofiarą (osobą pokrzywdzoną) czy się znają, czy sprawca myśli komu wyrządza krzywdę?

Podsumuj rysując na tablicy schemat:

przestępstwo = sprawca/sprawczyni + motywacja + osoba pokrzywdzona + czyn zabroniony*

2. Przyjrzyjcie się chwilę słowu „motywacja”.

Podziel osoby uczestniczące na mniejsze zespoły. Rozdaj każdej z grup karteczki samoprzylepne. Poproś każdą z grup, aby zastanowiła się nad motywacjami popełnianych przestępstw, po chwili niech każda grupa przyklei je pod słowem „motywacja”, napisanym na tablicy. Odczytajcie je wspólnie. Oddzielcie te, które popełniane są z pobudek materialnych lub innych od tych, których celem jest „uderzenie” w konkretną osobę lub grupę.

Komentarz: Zastanówcie się dlaczego ludzie popełniają przestępstwa. Często motywacją jest osiągnięcie konkretnej korzyści, np. konkretnego przedmiotu, pieniędzy, sławy, zemsty. Jednak, motywem może być także chęć upokorzenia konkretnej osoby. W ekstremalnych przypadkach, sprawca może chcieć wyeliminować całą grupę.

*Zapis ten został opracowany na potrzeby prezentowanego warsztatu, definicja przestępstwa w polskim systemie prawnym, zawarta jest w art. 1 kodeksu karnego, który stanowi, że „odpowiedzialności karnej podlega ten tylko, kto popełnia czyn zabroniony pod groźbą kary przez ustawę obowiązującą w czasie jego popełnienia”, (Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny, (Dz.U.1997 nr 88 poz. 553).

ĆWICZENIE II. Historie.

PRACA NA HISTORIACH PRZEDSTAWIONYCH W RAPORCIE AMNESTY INTERNATIONAL

1. Przyjrzyjcie się kilku prawdziwym historiom, opisanym w raporcie Amnesty International, „Dotknięci przez nienawiść, zapomniani przez prawo. Brak spójnego systemu zwalczania przestępstw z nienawiści w Polsce”.

Podziel grupę na mniejsze zespoły i rozdaj historie (załącznik 3). Na tablicy zapisz następujące pytania:

- Jaka była motywacja sprawcy, kto był sprawcą, a kto ofiarą?
- Z powodu jakiej cechy popełniono przestępstwo?

Po kilku minutach, poproś kolejno każdą z grup o przeczytanie historii i odpowiedź na postawione pytania. Następnie, zapytaj wszystkie osoby uczestniczące, czy zgadzają się z udzielonymi odpowiedziami?

Załącznik 3

Historia 1.

Ewa wraz ze swoim mężem, z pochodzenia Hindusem osiedlili się w Białymstoku. Początkowo para wprowadziła się do rodziców Ewy. Ewa i jej mąż kilkakrotnie słyszeli na ulicy rasistowskie wyzwiska pod swoim adresem. Następnie, w nocy z 8 na 9 maja 2013 r. podpalone zostało ich mieszkanie. W tym samym czasie podpalonych zostaje kilka innych drzwi. Wszystkie w mieszkaniach migrantów. Matka Ewy, Grażyna, tak opisuje przebieg zdarzenia:

Tej nocy, przed 1.30 wszyscy, oprócz mojego męża, leżeliśmy już w łóżkach. On był jeszcze w dużym pokoju. Usłyszał wybuch, a potem zobaczył ogień w korytarzu. Całe szczęście, że mąż jeszcze nie spał, inaczej wszyscy byśmy się podusili. Wiedziałam, że to stało się dlatego, że Naresh z nami mieszkał. To samo przytrafiło się kilka tygodni wcześniej czeczeńskiej rodzinie, która mieszkała kilka ulic dalej. Myślę, że władze potraktowały tą napaść poważnie, ponieważ zainteresowały się nami media. Moja druga córka wystąpiła w telewizji.”

Historia 2.

W listopadzie 2012 r. ktoś próbował wdrzeć się do mieszkania zajmowanego przez pochodzącą z Czeczenii rodzinę Umarowów. Albert Umarow powiedział Amnesty International:

„Nie było mnie w domu, moja matka była sama razem z moim młodszym synem. Ktoś rzucił się z siekierą na drzwi wejściowe. Wszyscy byli przerażeni. Wezwaliśmy policję. Przyjechali i zadali kilka pytań. Nigdy nie dowiedzieliśmy się, jak przebiegało śledztwo. Po ataku zdecydowaliśmy się wyprowadzić i pojechaliśmy do Niemiec na kilka miesięcy.” Od czasu powrotu do Białegostoku, samochód rodziny Umarowów został dwukrotnie zniszczony w 2013 roku i raz podpalony w 2014 roku.

Historia 3.

W 1990 r., Tomasz Pietrasiewicz założył Ośrodek „Brama Grodzka – Teatr NN”, instytucję kulturalną w skład której wchodzi teatr, muzeum i różnorodne projekty, których celem jest podnoszenie świadomości żydowskiego dziedzictwa w Lublinie. W 1939 r. Żydzi stanowili jedną trzecią ogólnej liczby 120 000 mieszkańców i mieszkańek miasta. Większość osób żydowskiego pochodzenia, którym udało się przeżyć Holokaust, opuściła Lublin po wojnie bądź też zmuszona została do emigracji w następstwie antysemitycznej kampanii inicjowanej przez władze komunistyczne w drugiej połowie lat 60. XX wieku.

Tomasz Pietrasiewicz opowiadał Amnesty International:

„Traktowałem ocalenie dziedzictwa żydowskiego Lublina prawie jak moralny obowiązek, chociaż nie jestem Żydem. Nikt nie wiedział o tej części naszej historii w latach 90. Wielu znajomych pytało mnie, dlaczego to robię... Panował powszechny klimat zapomnienia”.

Przez lata Tomasz Pietrasiewicz był celem gróźb i aktów przemocy. W 2010 r. jego dom został obrzucony kamieniami. Nie zgłosił tego ataku, bo myślał, że był to chuligański wybryk. Jednak po podobnym incydencie, który nastąpił w grudniu 2010 r., zauważył nazistowską swastykę namalowaną na dwóch kamieniach rzuconych w jego dom. Zgłosił tę napaść, ale czuł, że władze nie potraktowały incydentów wystarczająco poważnie:

„Brakowało im wiedzy i doświadczenia, żeby zrozumieć, co się dzieje. Odniosłem wrażenie, że w ogóle nie zdawali sobie sprawy z działalności skrajnej prawicy; uznali, że atak stanowił swego rodzaju polityczny folklor; nie wiedzieli, jak to sklasyfikować”.

Historia 4.

W 2010 r. Dariusz Paczkowski, uliczny artysta i obrońca praw człowieka, przeprowadził się do Żywca. Niedługo później wraz z kilkoma przyjaciółmi stworzył fundację Klamra w celu promowania różnorodności i przeciwdziałania dyskryminacji i nietolerancji. Opowiadał Amnesty International:

„W mieście właściwie nie było muru bez namalowanych symboli nazistowskich... Zacząłem zgłaszać to na policję i organizować akcje, żeby się ich pozbyć. Rok później zainicjowaliśmy podobną akcję w Wieprzu, sąsiedniej miejscowości, gdzie dziesiątki nazistowskich symboli niszczyły przestrzeń publiczną i gdzie grupy neonazistów były szczególnie aktywne. Rozpoczęliśmy również projekt badawczo-edukacyjny, którego celem było podniesienie świadomości istniejących problemów. Tym, co najbardziej nas zaskoczyło, była bierna akceptacja obecności symboli nazistowskich w przestrzeni publicznej miasteczka przez jego mieszkańców.”²

Dariusz Paczkowski nawiązał kontakt z lokalnymi społecznościami w Żywcu, w tym ze społecznością romską, i włączył młodych i starszych mieszkańców i mieszkanki miasta w działalność publiczną na rzecz walki z dyskryminacją. Jak powiedział Amnesty International, w ostatnich kilku latach sytuacja uległa pogorszeniu. Na nowo zaczęły się pojawiać teksty o charakterze dyskryminacyjnym, zwłaszcza w okolicach 11 listopada, czyli Święta Niepodległości, podczas którego od kilku lat są organizowane prawicowe demonstracje promujące w całym kraju dyskryminacyjne treści. Na przykład, w listopadzie 2014 r. hasło „Wielka Biała Polska” zostało namalowane wraz z celtyckim krzyżem na ścianie żywieckiej szkoły, w której uczą się romskie dzieci. Dariusz Paczkowski otrzymał kilka gróźb, w tym przez telefon, i został wpisany na listę widniejącą na stronie Red Watch, skrajnie prawicowej witrynie internetowej publikującej informacje o działaczach antyfaszystowskich.

W listopadzie 2014 r., Dariusz Paczkowski namalował mural ukazujący żywieckie mieszczki ubrane w tradycyjne stroje na tle tęczy. Jego dzieło było kilkakrotnie niszczone. 13 grudnia 2014 r. Dariusz Paczkowski padł ofiarą napaści. Jak relacjonował Amnesty International:

„Tego dnia poszedłem razem z reżyserem filmowym Wojtkiem Jankowskim w miejsce, gdzie był mural; Wojtek kręcił film o kontrowersjach, jakie w Polsce wzbudza symbol tęczy. Mural był już wcześniej dwukrotnie niszczone. Staliśmy przed nim, kiedy dwóch przechodniów zaczęło mi ubliżać. Posługiwali się bardzo homofobicznym językiem, między innymi określeniami typu „jebać pedała, dziwkę”. Jeden z nich mnie opluł i kopnął. Gdy odeszli, poszedłem za nimi. Zgłosiłem na policję, że zostałem uderzony przez jednego mężczyznę. Niedługo potem aresztowali go.”

Historia 5.

„Dla mnie poszukiwanie sprawiedliwości jest ważne, mogłem zginąć tej nocy... Napaść mnie przeraziła... Jeżeli nie ukarzymy tych ludzi [którzy mnie zaatakowali], poczują, że może im to ujść na sucho.”³

J., syryjski uchodźca od kilku lat zamieszkujący w Polsce, został najpierw obrażony, a następnie fizycznie zaata-

kowany w momencie, w którym wychodził z jednego z warszawskich klubów nocnych. Stało się to 20 lipca 2014 r. Mężczyzna tak opisuje przebieg wypadków w rozmowie z Amnesty International:

„Po skończonej zmianie w pracy, około północy, poszedłem z paroma kolegami do jednego z klubów na wolnym powietrzu na brzegu Wisły. W pewnym momencie podszedłem do dziewczyny, która stała koło sześciu czy siedmiu ochroniarzy. Zauważyłem, że rozmawiał z nimi jeden z klientów, który wyglądał na kibola, miał wytatuowane ręce. Jak do nich podszedłem, zaczęli rzucać rasistowskie uwagi pod moim adresem, mówili «Jebać czarnych, jebać Żydów». Ten wytatuowany powiedział, że jeżeli chcę zostać w klubie, to muszę kupić mu drinka. Na początku zgodziłem się. Następnie, jak podeszliśmy do baru, znów zaczął mnie wyzywać. Zdecydowałem się wówczas opuścić klub. Jak wychodziłem, co najmniej trzy osoby zaatakowały mnie drewnianymi pałkami. Zdałem sobie sprawę, że jeden z nich to ochroniarz.”

J. uciekł napastnikom i wrócił do klubu. Pomógł mu barman i wezwał karetkę. Niedługo potem na miejscu zdarzenia zjawili się dwóch policjantów. Rozmawiali krótko z J., który został następnie przewieziony do szpitala. Zgodnie z dokumentacją medyczną, z którą mogła zapoznać się Amnesty International, mężczyźnie opatrzono siniaki i urazy twarzy. Miał też uszkodzone zęby.

Historia 6.

5 stycznia 2014 r. dwudziestoletni student P. poszedł do klubu dla gejów w Szczecinie. Opuszczając klub, spotkał trzech innych mężczyzn. Następnego ranka, przechodząc znalazł jego ciało na podwórku obok pobliskiego placu budowy. Jego twarz pokryta była sińcami, nie miał butów, jego spodnie zostały opuszczone, a kurtka i bluza były podwinięte.⁴

Sekcja zwłok wykazała, że ofiara poniosła śmierć na skutek utopienia; twarz ofiary została prawdopodobnie wepchnięta do kałuży znajdującej się w gliniastym podłożu obok placu budowy. Sekcja wykluczyła gwałt.

10 stycznia trzech mężczyzn zostało zidentyfikowanych na podstawie wyjaśnień świadka i nagrania wideo z kamery monitoringu zainstalowanej na ulicy, na której mężczyźni spotkali P. Dwóch uznano za podejrzanych; trzeci znajdował się na miejscu zbrodni, ale – jak wynika z akt prowadzonego postępowania – nie uczestniczył w zabójstwie i został uznany za świadka.

Historia 7.

5 października 2012 r. 58-letni bezdomny Stanisław N. został pobity w Rzeszowie przez młodego mężczyznę (I. 18) i młodocianego (I. 16). Następnego dnia ci sami sprawcy oblali go łatwopalnym płynem i podpaliли. Stanisław odniósł ciężkie obrażenia (w tym poparzenia) i musiał przejść wiele operacji.

W toku postępowania przygotowawczego podejrzani stwierdzili, że wybrali Stanisława z nudów i przyznali, że już poprzednio atakowali inne osoby bezdomne. Jak wynika z akt postępowania, do których dostęp uzyskała Amnesty International, jeden ze sprawców powiedział:

„Jeżeli dobrze pamiętam, zaatakowaliśmy żuli osiem razy w ciągu ostatnich sześciu miesięcy. Zrobiliśmy to bez powodu, nudziło nam się.”

2. Zapytaj osoby uczestniczące:

- Co było wspólną cechą wszystkich tych przestępstw?
- Czym jest PRZESTĘPSTWO Z NIENAWIŚCI?

Komentarz: Przestępstwa z nienawiści to przestępstwa popełniane przeciwko osobom z powodu ich faktycznej bądź subiektywnie postrzeganej tożsamości bądź przynależności do grupy definiowanej ze względu na takie cechy, jak niepełnosprawność, pochodzenie etniczne, tożsamość płciowa, rasa, orientacja seksualna oraz status społeczny lub ekonomiczny. Stanowią one formę dyskryminacji, ponieważ wybór ofiary jest dokonywany ze

względu na jej cechy osobiste, które stanowią przesłanki udzielenia ochrony na mocy dotyczących ochrony praw człowieka norm prawa międzynarodowego*

*„Dotknięci przez nienawiść, zapomniani przez prawo. Brak spójnego systemu zwalczania przestępstw z nienawiści w Polsce”, Amnesty International 2015.

Ćwiczenie III „SPRAWCA”

Uwaga dla osoby prowadzącej: poniższe ćwiczenie służy pokazaniu, że przestępstwa z nienawiści mogą być popełniane w różny sposób (np. pobicie, groźba, znieważenie, nawoływanie do nienawiści). Sprawcami przemocy mogą być też należące do różnych grup społecznych osoby. Podczas wykonywania tego ćwiczenia należy uważać, by nie stygmatyzować żadnej z opisywanych grup.

1. Powiedz, że za chwilę pokażesz rysunki różnych osób (załącznik 4).

Poproś osoby uczestniczące, aby zastanowiły się jakie przestępstwo z nienawiści może w tej chwili popełniać osoba zaprezentowana na obrazku. Co może być jej motywacją? Kolejno omówcie każdy z rysunków.

Przykładowe odpowiedzi:

Rysunek 1, np. pobicie lub zabicie migranta, wyznawcy innej niż dominująca religia, uważający, że w kraju powinni mieszkać tylko ludzie tacy jak on.

Rysunek 2, np. znieważanie innej koleżanki na forum z powodu jej trudnej sytuacji materialnej lub przygotowanie i upublicznianie faszystowskiej bądź komunistycznej grafiki;

Rysunek 3, np. zapoczątkowanie debaty o ograniczaniu praw mniejszościom religijnym;

Rysunek 4, np. podpalenie bezdomnego;

Rysunek 5, np. tortury, stosowane jedynie w odniesieniu do jednej grupy etnicznej;

Rysunek 6, np. nawoływanie do nienawiści.

Komentarz: Przestępstwami z nienawiści mogą być m.in.: przemoc, znieważenie, groźba bezprawna, zabójstwo, ciężki uszczerbek na zdrowiu, propagowanie faszystowskiego lub innego totalitarnego (np. komunistycznego) ustroju państwa, nawoływanie do nienawiści na tle różnic narodowościowych, etnicznych, rasowych, wyznaniowych albo ze względu na bezwyznaniowość. Nie wszystkie z podanych przykładów są uznawane za przestępstwa z nienawiści przez polskie prawo karne.

2. Kiedy wszystkie rysunki zostaną omówione, umieść je na tablicy. Zapytaj, czy wymienione przez nich czyny mogłyby być dokonane przez inne niż widoczne na obrazkach osoby.

Podsumuj ćwiczenie, wskazując że przestępcą dokonującym przestępstw z nienawiści może być, wbrew powszechnie panującym stereotypom, każda osoba.

ĆWICZENIE IV. Plusy i minusy.

1. Powiedz, że za chwilę przyjrzyście się zapisom polskiego kodeksu karnego. Wspólnie sprawdzicie w jakim zakresie polskie prawo chroni ludzi przed przestępstwami z nienawiści.

Poproś o pomoc czterech ochotników/ochotniczek. Będziecie wspólnie wypełniać tabelę zawierającą konkretny artykuł kodeksu, chroniący przed nienawiścią i kilkanaście najważniejszych przesłanek dyskryminacji. Będziecie wspólnie sprawdzać czy polskie prawo w jednakowy sposób chroni wszystkich ludzi.

Powiedz, że polski kodeks karny wyróżnia trzy rodzaje przestępstw z nienawiści:

- przemoc wobec osoby,
- nawoływanie do nienawiści lub przemocy,
- zniewagę o charakterze dyskryminacyjnym.

2. Kolejno odczytuj artykuły kodeksu karnego i poproś kolejne osoby by zaznaczyły plusem te grupy, które są chronione, a minusem, te które tej ochrony nie posiadają.

Uwaga dla osoby prowadzącej: Na potrzeby tego ćwiczenia zapisy kodeksu zostały uproszczone, by łatwiej było wydobyc z nich niezbędne informacje. Poniżej zamieszczona jest pełna treść poszczególnych artykułów (załącznik 5).

• Przemoc wobec osoby (na podst. art. 119 § 1 kk)

Kto stosuje przemoc lub groźbę bezprawną wobec grupy osób lub poszczególnej osoby z powodu jej przynależności narodowej, etnicznej, rasowej, politycznej, wyznaniowej lub z powodu jej bezwyznaniowości, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5.

• Nawoływanie do ludobójstwa (na podst. art. 126a kk)

Kto publicznie nawołuje do wyniszczenia w całości albo części grupy narodowej, etnicznej, rasowej, politycznej, wyznaniowej lub grupy o określonym światopoglądzie lub publicznie pochwała popełnienie czynu określonego w tych przepisach, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5.

• Propagowanie faszyzmu (na podst. art. 256 kk)

Kto publicznie propaguje faszystowski lub inny totalitarny ustrój państwa lub nawołuje do nienawiści na tle różnic narodowościowych, etnicznych, rasowych, wyznaniowych albo ze względu na bezwyznaniowość, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2.

Tej samej karze podlega, kto w celu rozpowszechniania, produkuje,

utrwa lub sprowadza, nabywa, przechowuje, posiada, prezentuje, przewozi lub przesyła druk, nagranie lub inny przedmiot, propagujący albo będący nośnikiem symboliki faszystowskiej, komunistycznej lub innej totalitarnej.

• Zniewaga o charakterze dyskryminacyjnym (na podst. art. 257 kk)

Kto publicznie znieważa grupę ludności albo poszczególłą osobę z powodu jej przynależności narodowej, etnicznej, rasowej, wyznaniowej albo z powodu jej bezwyznaniowości, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3.

• Naruszenie nietykalności cielesnej (na podst. art. 257 kk)

Kto publicznie narusza nietykalność cielesną osoby z powodu jej przynależności narodowej, etnicznej, rasowej, wyznaniowej albo z powodu jej bezwyznaniowości, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3.

Komentarz: Jeżeli postępowanie w sprawie wykaże, że motywacją sprawcy/sprawczynie było uprzedzenie, to osoba ta będzie karana na podstawie wyżej wymienionych artykułów. Jeśli w zachowaniu sprawcy/sprawczynie

nie znajdziemy motywacji opartej na uprzedzeniu, będzie on/ona karany/karana w oparciu o podstawowy typ przestępstwa, przewidującego niższy wymiar kary.

Przykładowo, w zależności od tego czy występowało uprzedzenie, czyn może być zakwalifikowany jako naruszenie nietykalności cielesnej na podstawie wspomnianego artykułu 257 kodeksu karnego (kara pozbawienia wolności do lat 3), albo artykułu 217 kodeksu karnego (kara ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do roku).

przesłanka akt prawny	płeć	wiek	narodowość	rasa, kolor skóry	pocho- dzenie etniczne	majątek	pocho- dzenie społeczne	religia	poglądy polityczne i inne	stopień sprawności	orien- tacja seksu- alna	inne
Przemoc Artykuł 119 § 1	-	-	+	+	+	-	-	+	+	-	-	-
Nawoływanie do ludobójstwa Artykuł 126a	-	-	+	+	+	-	-	+	+	-	-	-
Propagowanie faszyzmu Artykuł 256	-	-	+	+	+	-	-	+	-	-	-	-
Zniewaga i naruszenie nietykalności Artykuł 257	-	-	+	+	+	-	-	+	-	-	-	-

Zapytaj soby uczestniczące:

- Czy wszystkie grupy są tak samo chronione przez polskie prawo?
- Czy są takie grupy, które mogą czuć się bezpieczniej, jakie są to grupy?
- Jakie konsekwencje może pociągać za sobą fakt, że prawo nie wszystkich chroni jednakowo?

3. Konsekwencje – aby przyjrzeć się konsekwencjom, jakie niosą za sobą przestępstwa z nienawiści, warto jeszcze raz przyjrzeć się drzewu z poprzedniego warsztatu (Mowa nienawiści, ćwiczenie 3).

Na tablicy przyklej uzupełnione na poprzednich zajęciach drzewo – przyczyny i skutki obecności mowy nienawiści w przestrzeni publicznej. Zaproponuj, aby dopisać do niego przyczyny i skutki popełniania przestępstw z nienawiści. Przyczyny zapiszcie na dole drzewa – jako korzenie, a skutki na górze – jako gałęzie.

Podczas dyskusji zastanówcie się, jakie skutki przestępstwa z nienawiści wywołują u poszczególnych osób z grup mniejszościowych, a jakie są konsekwencją dla całych społeczności.

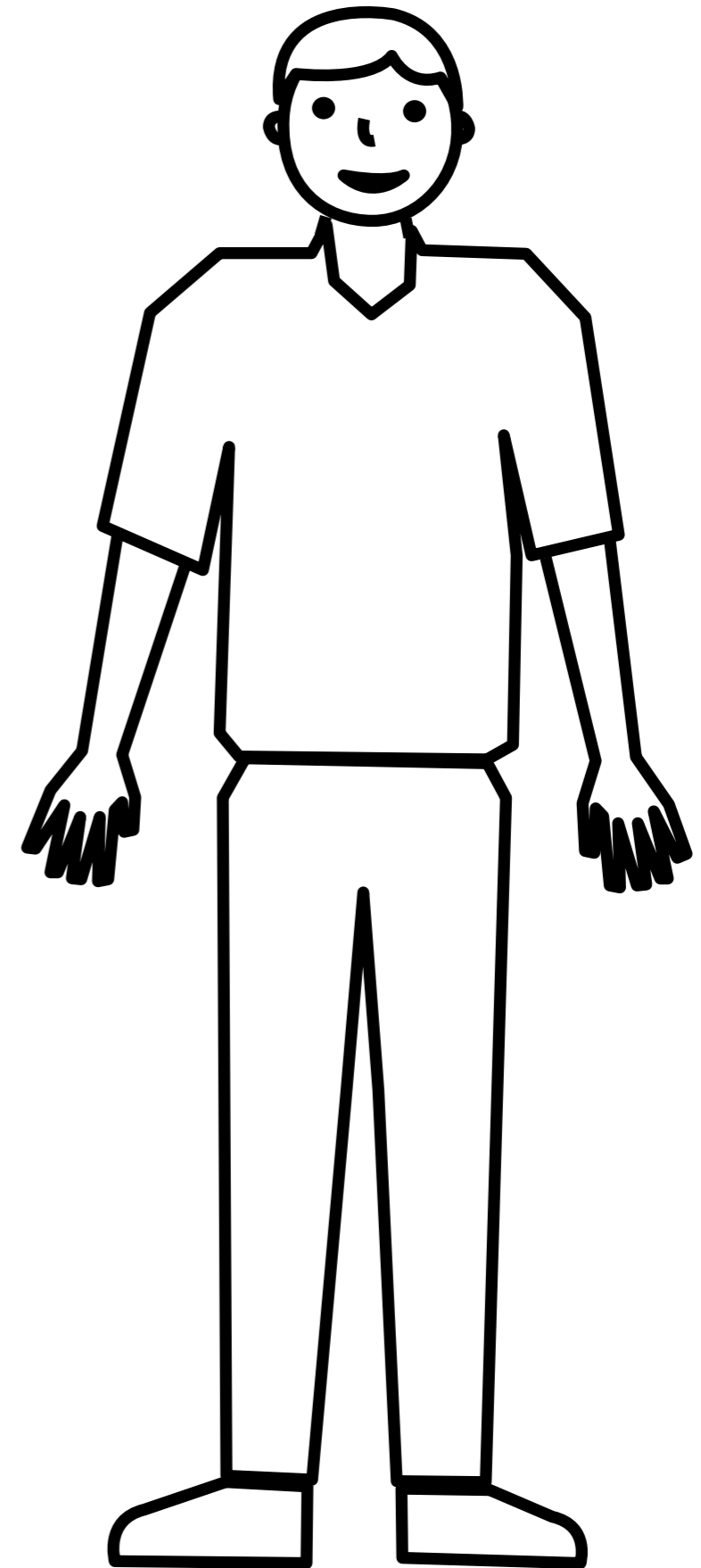
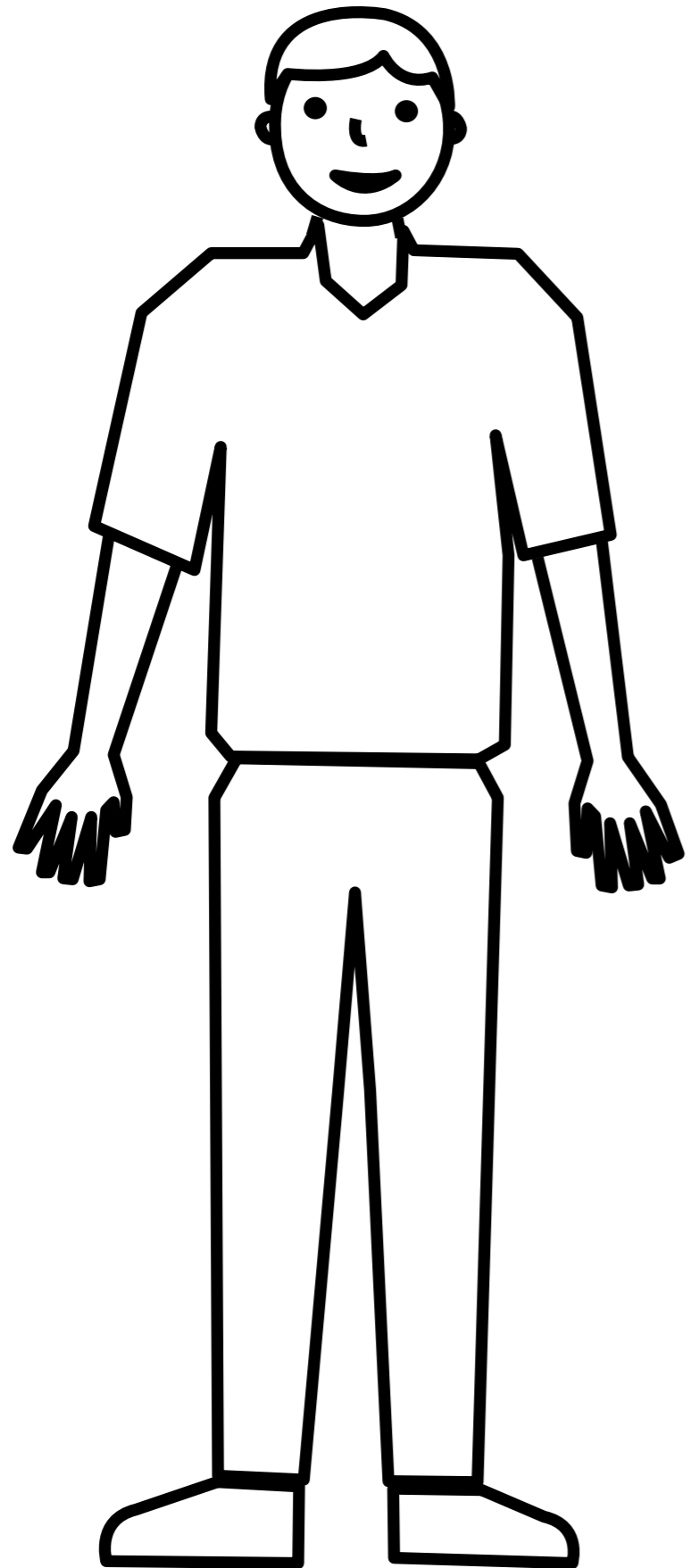
przyczyny jakie mogą się pojawić:

- poczucie bezkarności
- przyzwolenie na popełnianie przestępstw z nienawiści
- brak polityki zwalczania tych przestępstw
- niewiedza
- nienawiść
- uprzedzenia
- stereotypy

skutki jakie mogą się pojawić:

- konsekwencje dla całych społeczności:
- zagrożenie bezpieczeństwa,
- rak danych na temat przestępstw z nienawiści wobec niektórych grup,
- niezauważanie ich przez system,
- brak polityki zwalczania tych przestępstw,
- izolowanie się grup mniejszościowych,
- zbiorowy strach,
- zbiorowy gniew,
- agresja,
- nienawiść,
- wzmocnienie już istniejących stereotypów i uprzedzeń

Po dyskusji odwróć kartkę z rysunkiem do góry nogami. Podsumuj ćwiczenie mówiąc, że skutki często bywają przyczynami i odwrotnie. Model działania jest dokładnie taki sam jak w przypadku mowy nienawiści.

Historia 1.

Ewa wraz ze swoim mężem, z pochodzenia Hindusem osiedlają się w Białymstoku. Początkowo para wprowadziła się do rodziców Ewy. Ewa i jej mąż kilkakrotnie słyszeli na ulicy rasistowskie wyzwiska pod swoim adresem. Następnie, w nocy z 8 na 9 maja 2013 r. podpalone zostało ich mieszkanie. W tym samym czasie podpalonych zostaje kilka innych drzwi. Wszystkie w mieszkaniach migrantów. Matka Ewy, Grażyna, tak opisuje przebieg zdarzenia:

Tej nocy, przed 1.30 wszyscy, oprócz mojego męża, leżeliśmy już w łóżkach. On był jeszcze w dużym pokoju. Usłyszał wybuch, a potem zobaczył ogień w korytarzu. Całe szczęście, że mąż jeszcze nie spał, inaczej wszyscy byśmy się podusili. Wiedziałam, że to stało się dlatego, że Naresh z nami mieszkał. To samo przytrafiło się kilka tygodni wcześniej czeczeńskiej rodzinie, która mieszkała kilka ulic dalej. Myślę, że władze potraktowały tą napaść poważnie, ponieważ zainteresowały się nami media. Moja druga córka wystąpiła w telewizji."

Historia 2.

W listopadzie 2012 r. ktoś próbował wdrzeć się do mieszkania zajmowanego przez pochodzącą z Czeczenii rodzinę Umarowów. Albert Umarow powiedział Amnesty International:

„Nie było mnie w domu, moja matka była sama razem z moim młodszym synem. Ktoś rzucił się z siekierą na drzwi wejściowe. Wszyscy byli przerażeni. Wezwaliśmy policję. Przyjechali i zadali kilka pytań. Nigdy nie dowiedzieliśmy się, jak przebiegało śledztwo. Po ataku zdecydowaliśmy się wyprowadzić i pojechaliśmy do Niemiec na kilka miesięcy." Od czasu powrotu do Białegostoku, samochód rodziny Umarowów został dwukrotnie zniszczony w 2013 roku i raz podpalony w 2014 roku.

Historia 3.

W 1990 r., Tomasz Pietrasiewicz założył Ośrodek „Brama Grodzka – Teatr NN”, instytucję kulturalną w skład której wchodzi teatr, muzeum i różnorodne projekty, których celem jest podnoszenie świadomości żydowskiego dziedzictwa w Lublinie. W 1939 r. Żydzi stanowili jedną trzecią ogólnej liczby 120 000 mieszkańców i mieszkanki miasta. Większość osób żydowskiego pochodzenia, którym udało się przeżyć Holokaust, opuściła Lublin po wojnie bądź też zmuszona została do emigracji w następstwie antysemitycznej kampanii inicjowanej przez władze komunistyczne w drugiej połowie lat 60. XX wieku.

Tomasz Pietrasiewicz opowiadał Amnesty International:

„Traktowałem ocalenie dziedzictwa żydowskiego Lublina prawie jak moralny obowiązek, chociaż nie jestem Żydem. Nikt nie wiedział o tej części naszej historii w latach 90. Wielu znanych pytało mnie, dlaczego to robię... Panował powszechny klimat zapomnienia”.

Przez lata Tomasz Pietrasiewicz był celem gróźb i aktów przemocy. W 2010 r. jego dom został obrzucony kamieniami. Nie zgłosił tego ataku, bo myślał, że był to chuligański wybryk. Jednak po podobnym incydencie, który nastąpił w grudniu 2010 r., zauważył nazistowską swastykę namalowaną na dwóch kamieniach rzuconych w jego dom. Zgłosił tę napaść, ale czuł, że władze nie potraktowały incydentów wystarczająco poważnie:

„Brakowało im wiedzy i doświadczenia, żeby zrozumieć, co się dzieje. Odniosłem wrażenie, że w ogóle nie zdawali sobie sprawy z działalności skrajnej prawicy; uznali, że atak stanowił swego rodzaju polityczny folklor; nie wiedzieli, jak to sklasyfikować”.

.....

Historia 4.

W 2010 r. Dariusz Paczkowski, uliczny artysta i obrońca praw człowieka, przeprowadził się do Żywca. Niedługo później wraz z kilkoma przyjaciółmi stworzył fundację Klamra w celu promowania różnorodności i przeciwdziałania dyskryminacji i nietolerancji. Opowiadał Amnesty International:

„W mieście właściwie nie było muru bez namalowanych symboli nazistowskich... Zacząłem zgłaszać to na policję i organizować akcje, żeby się ich pozbyć. Rok później zainicjowaliśmy podobną akcję w Wieprzu, sąsiedniej miejscowości, gdzie dziesiątki nazistowskich symboli niszczyły przestrzeń publiczną i gdzie grupy neonazistów były szczególnie aktywne. Rozpoczęliśmy również projekt badawczo-edukacyjny, którego celem było podniesienie świadomości istniejących problemów. Tym, co najbardziej nas zaskoczyło, była bierna akceptacja obecności symboli nazistowskich w przestrzeni publicznej miasteczka przez jego mieszkańców.”²

Dariusz Paczkowski nawiązał kontakt z lokalnymi społecznościami w Żywcu, w tym ze społecznością romską, i włączył młodych i starszych mieszkańców i mieszkanki miasta w działalność publiczną na rzecz walki z dyskryminacją. Jak powiedział Amnesty International, w ostatnich kilku latach sytuacja uległa pogorszeniu. Na nowo zaczęły się pojawiać teksty o charakterze dyskryminacyjnym, zwłaszcza w okolicach 11 listopada, czyli Święta Niepodległości, podczas którego od kilku lat są organizowane prawicowe demonstracje promujące w całym kraju dyskryminacyjne treści. Na przykład, w listopadzie 2014 r. hasło „Wielka Biała Polska” zostało namalowane wraz z celtyckim krzyżem na ścianie żywieckiej szkoły, w której uczą się romskie dzieci. Dariusz Paczkowski otrzymał kilka gróźb, w tym przez telefon, i został wpisany na listę widniejącą na stronie Red Watch, skrajnie prawicowej witrynie internetowej publikującej informacje o działaczach antyfaszystowskich.

W listopadzie 2014 r., Dariusz Paczkowski namalował mural ukazujący żywieckie mieszczki ubrane w tradycyjne stroje na tle tęczy. Jego dzieło było kilkakrotnie niszczone. 13 grudnia 2014 r. Dariusz Paczkowski padł ofiarą napaści. Jak relacjonował Amnesty International:

„Tego dnia poszedłem razem z reżyserem filmowym Wojtkiem Jankowskim w miejsce, gdzie był mural; Wojtek kręcił film o kontrowersjach, jakie w Polsce wzbudza symbol tęczy. Mural był już wcześniej dwukrotnie niszczone. Staliśmy przed nim, kiedy dwóch przechodniów zaczęło mi ubliżać. Posługiwali się bardzo homofobicznym językiem, między innymi określeniami typu „jebać pedała, dziwkę”. Jeden z nich mnie opluł i kopnął. Gdy odeszli, poszedłem za nimi. Zgłosiłem na policję, że zostałem uderzony przez jednego mężczyznę. Niedługo potem aresztowali go.”

.....

Historia 5.

„Dla mnie poszukiwanie sprawiedliwości jest ważne, mogłem zginąć tej nocy... Napaść mnie przeraziła... Jeżeli nie ukarzymy tych ludzi [którzy mnie zaatakowali], poczują, że może im to ujdź na sucho.”³

J., syryjski uchodźca od kilku lat zamieszkujący w Polsce, został najpierw obrażony, a następnie fizycznie zaatakowany w momencie, w którym wychodził z jednego z warszawskich klubów nocnych. Stało się to 20 lipca 2014 r. Mężczyzna tak opisuje przebieg wypadków w rozmowie z Amnesty International:

„Po skończonej zmianie w pracy, około północy, poszedłem z paroma kolegami do jednego z klubów na wolnym powietrzu na brzegu Wisły. W pewnym momencie podszedłem do dziewczyny, która stała koło sześciu czy siedmiu ochroniarzy. Zauważyłem, że rozmawiał z nimi jeden z klientów, który wyglądał na kibola, miał wytatuowane ręce. Jak do nich podszedłem, zaczęli rzucać rasistowskie uwagi pod moim adresem, mówili «Jebać czarnych, jebać Żydów». Ten wytatuowany powiedział, że jeżeli chcę zostać w klubie, to muszę kupić mu drinka. Na początku zgodziłem się. Następnie, jak podeszliśmy do baru, znów zaczął mnie wyzywać. Zdecydowałem się wówczas opuścić klub. Jak wychodziłem, co najmniej trzy osoby zaatakowały mnie drewnianymi pałkami. Zdałem sobie sprawę, że jeden z nich to ochroniarz.”

J. uciekł napastnikom i wrócił do klubu. Pomógł mu barman i wezwał karetkę. Niedługo potem na miejscu zdarzenia zjawili się dwóch policjantów. Rozmawiali krótko z J., który został następnie przewieziony do szpitala. Zgodnie z dokumentacją medyczną, z którą mogła zapoznać się Amnesty International, mężczyźnie opatrzono siniaki i urazy twarzy. Miał też uszkodzone zęby.

Historia 6.

5 stycznia 2014 r. dwudziestoletni student P. poszedł do klubu dla gejów w Szczecinie. Opuszczając klub, spotkał trzech innych mężczyzn. Następnego ranka, przechodzień znalazł jego ciało na podwórku obok pobliskiego placu budowy. Jego twarz pokryta była sińcami, nie miał butów, jego spodnie zostały opuszczone, a kurtka i bluza były podwinięte.⁴

Sekcja zwłok wykazała, że ofiara poniosła śmierć na skutek utopienia; twarz ofiary została prawdopodobnie wepchnięta do kałuży znajdującej się w gliniastym podłożu obok placu budowy. Sekcja wykluczyła gwałt.

10 stycznia trzech mężczyzn zostało zidentyfikowanych na podstawie wyjaśnień świadka i nagrania wideo z kamery monitoringu zainstalowanej na ulicy, na której mężczyźni spotkali P. Dwóch uznano za podejrzanych; trzeci znajdował się na miejscu zbrodni, ale – jak wynika z akt prowadzonego postępowania – nie uczestniczył w zabójstwie i został uznany za świadka.

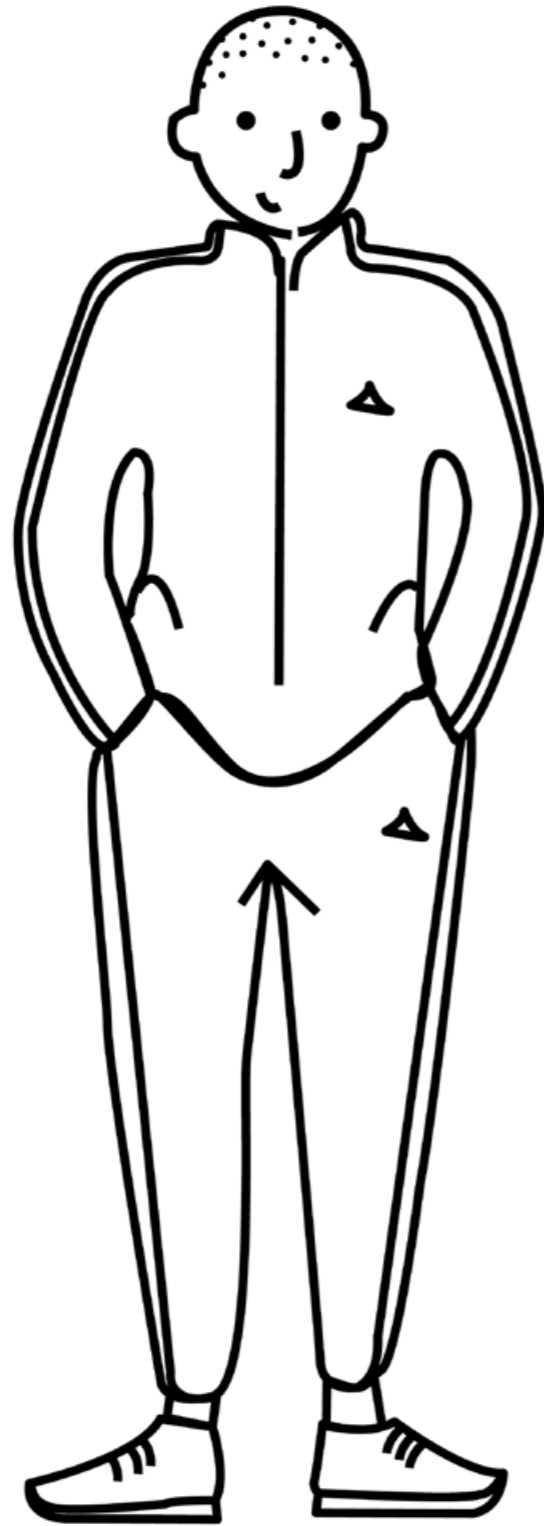
Historia 7.

5 października 2012 r. 58-letni bezdomny Stanisław N. został pobity w Rzeszowie przez młodego mężczyznę (l. 18) i młodocianego (l. 16). Następnego dnia ci sami sprawcy oblali go łatwopalnym płynem i podpalili. Stanisław odniósł ciężkie obrażenia (w tym poparzenia) i musiał przejść wiele operacji.

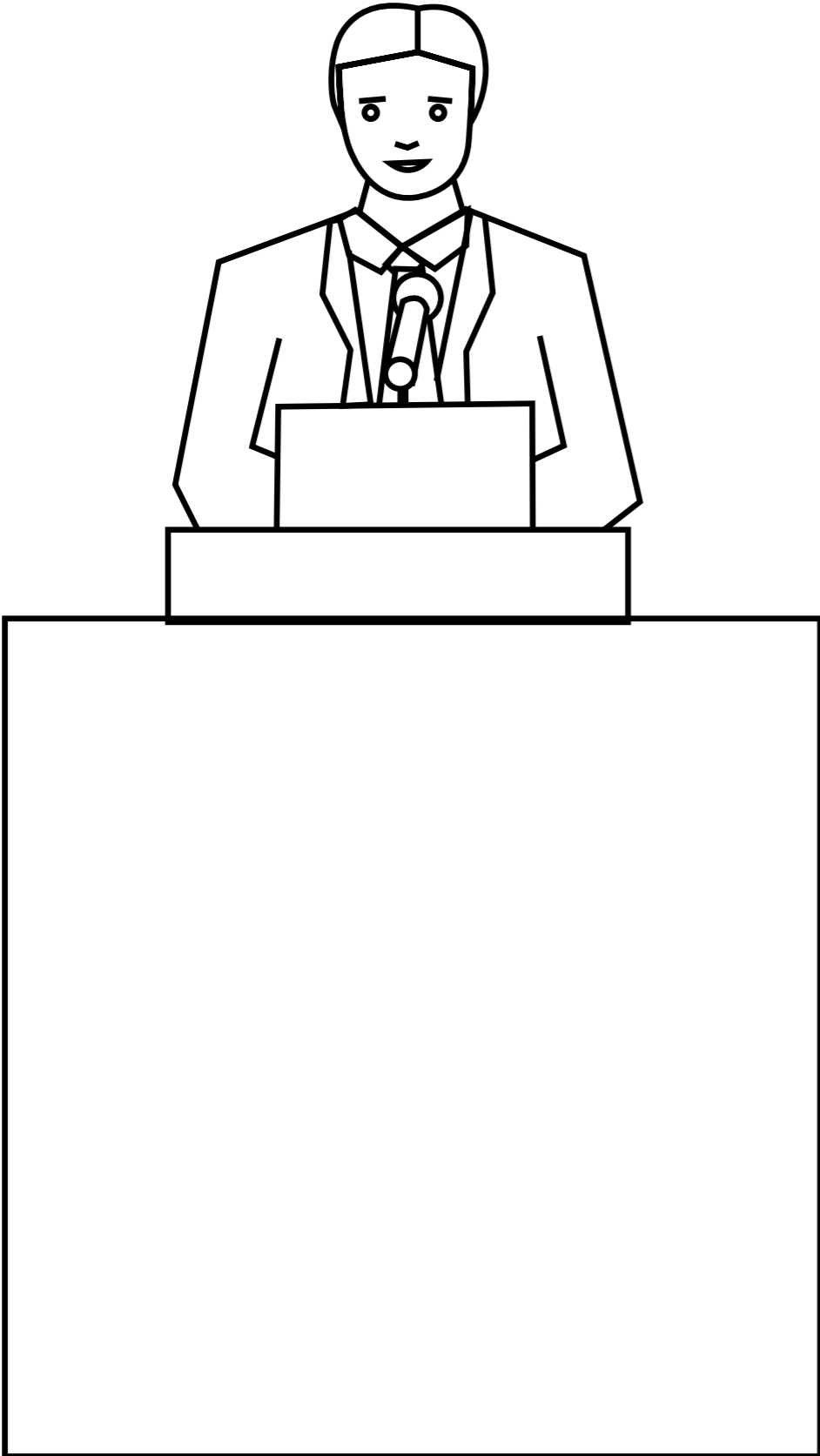
W toku postępowania przygotowawczego podejrzani stwierdzili, że wybrali Stanisława z nudów i przyznali, że już poprzednio atakowali inne osoby bezdomne. Jak wynika z akt postępowania, do których dostęp uzyskała Amnesty International, jeden ze sprawców powiedział:

„Jeżeli dobrze pamiętam, zaatakowaliśmy żuli osiem razy w ciągu ostatnich sześciu miesięcy. Zrobiliśmy to bez powodu, nudziło nam się.”

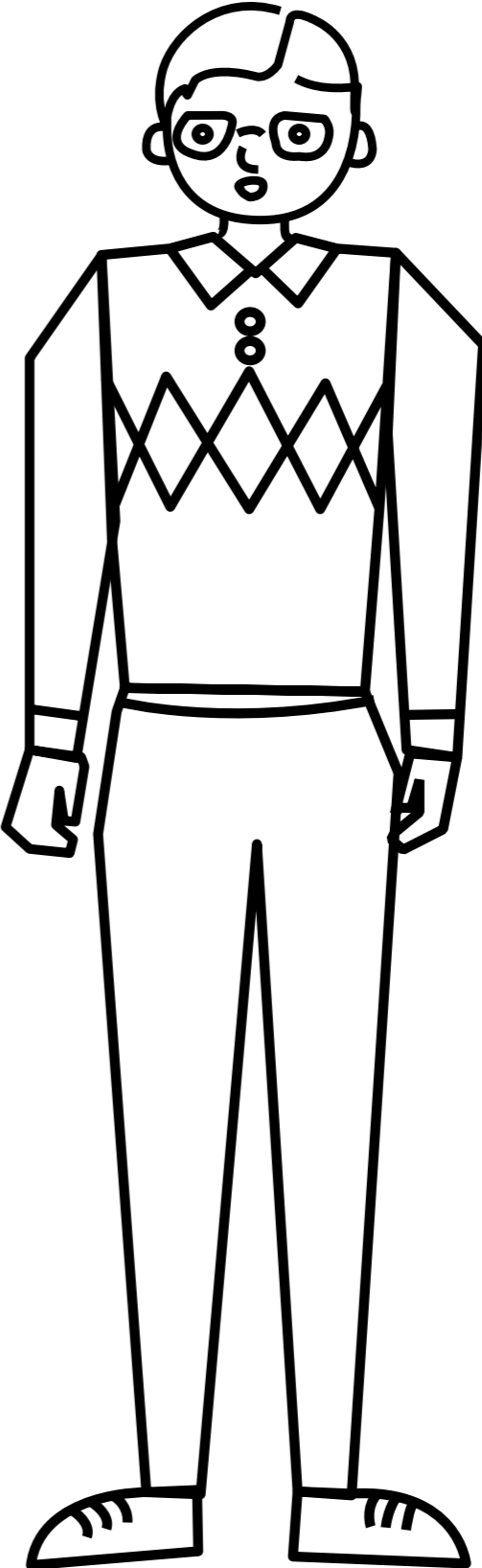

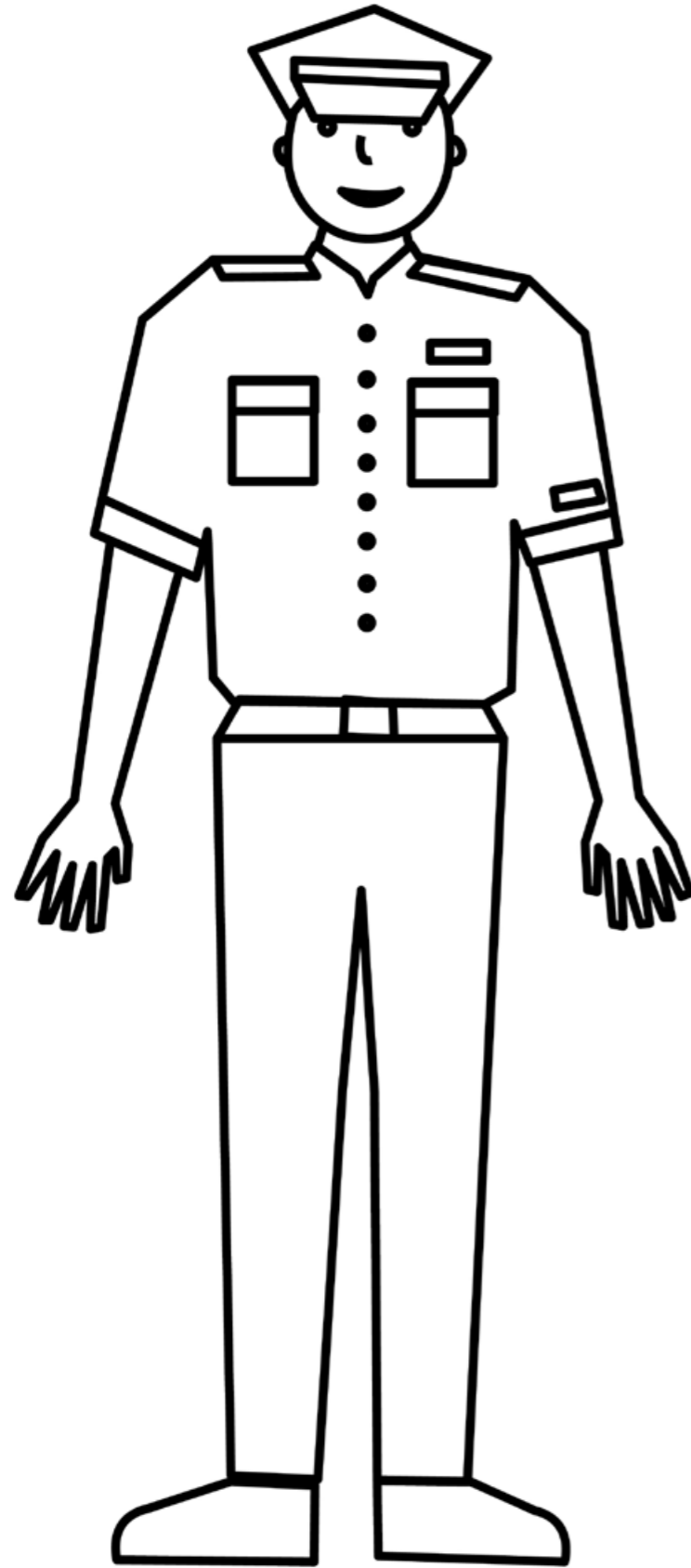
Rysunek 3

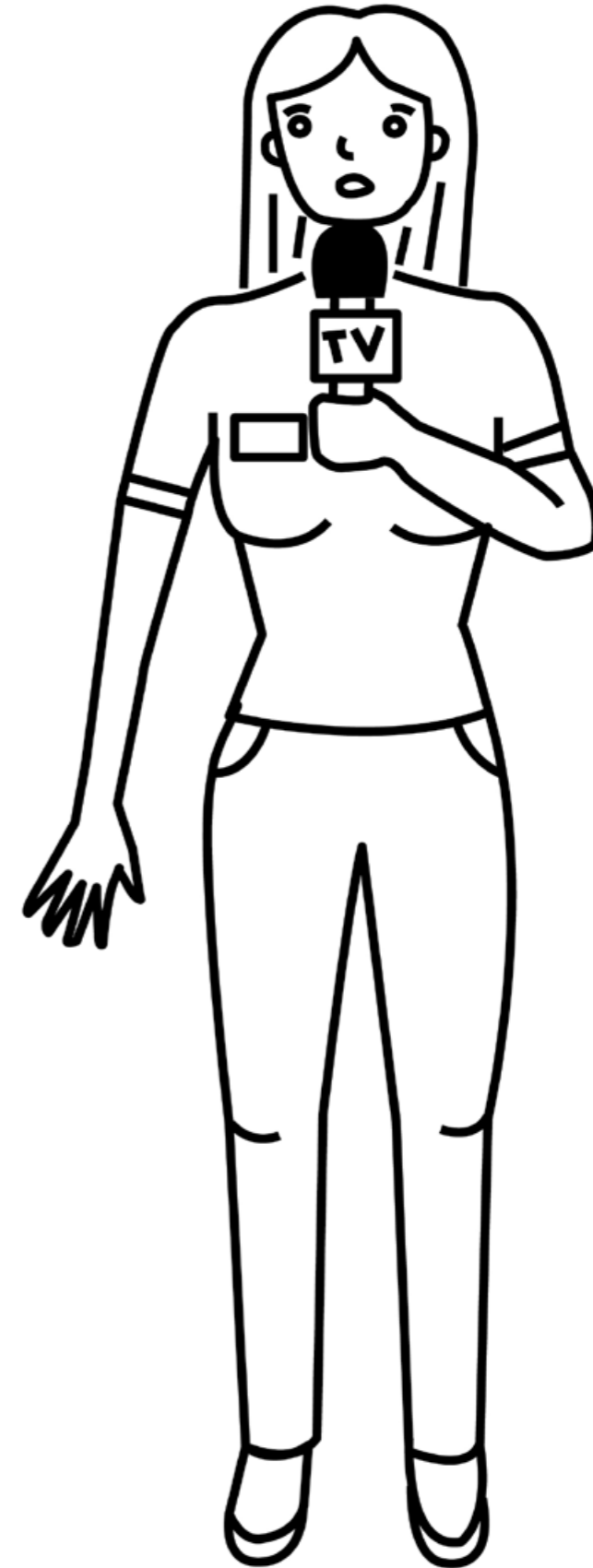
Rysunek 4

Rysunek 5

Rysunek 6

Załącznik 5

Pełne zapisy cytowanych wcześniej artykułów kodeksu karnego:

Art. 118. § 1. Kto, w celu wyniszczenia w całości albo w części grupy narodowej, etnicznej, rasowej, politycznej, wyznaniowej lub grupy o określonym światopoglądzie, dopuszcza się zabójstwa albo powoduje ciężki uszczerbek na zdrowiu osoby należącej do takiej grupy, podlega karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 12, karze 25 lat pozbawienia wolności albo karze dożywotniego pozbawienia wolności.

§ 2. Kto, w celu określonym w § 1, stwarza dla osób należących do takiej grupy warunki życia grożące jej biologicznym wyniszczeniem, stosuje środki mające służyć do wstrzymania urodzeń w obrębie grupy lub przymusowo odbiera dzieci osobom do niej należącym, podlega karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 5 albo karze 25 lat pozbawienia wolności.

§ 3. Kto czyni przygotowania do przestępstwa określonego w § 1 lub 2, podlega karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 3.

Art. 118a. § 1. Kto, biorąc udział w masowym zamachu lub choćby w jednym z powtarzających się zamachów skierowanych przeciwko grupie ludności podjętych w celu wykonania lub wsparcia polityki państwa lub organizacji:

- 1) dopuszcza się zabójstwa,
  - 2) powoduje ciężki uszczerbek na zdrowiu człowieka,
  - 3) stwarza dla osób należących do grupy ludności warunki życia grożące ich biologicznej egzystencji, w szczególności przez pozbawienie dostępu do żywności lub opieki medycznej, które są obliczone na ich wyniszczenie,
- podlega karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 12, karze 25 lat pozbawienia wolności albo karze dożywotniego pozbawienia wolności.

§ 2. Kto, biorąc udział w masowym zamachu lub choćby w jednym z powtarzających się zamachów skierowanych przeciwko grupie ludności podjętych w celu wykonania lub wsparcia polityki państwa lub organizacji:

- 1) powoduje oddanie osoby w stan niewolnictwa lub utrzymuje ją w tym stanie,
- 2) pozbawia osobę wolności na czas przekraczający 7 dni lub ze szczególnym udręczeniem,
- 3) stosuje tortury lub poddaje osobę okrutnemu lub nieludzkiemu traktowaniu,
- 4) dopuszcza się zgwałcenia albo stosując przemoc, groźbę bezprawną lub podstęp w inny sposób narusza wolność seksualną osoby,
- 5) stosując przemoc lub groźbę bezprawną powoduje zajście przez kobietę w ciążę w zamiarze wpłynięcia na skład etniczny grupy ludności lub dokonania innych poważnych naruszeń prawa międzynarodowego,
- 6) pozbawia osobę wolności i odmawia udzielenia informacji dotyczących tej osoby lub miejsca jej pobytu lub przekazuje nieprawdziwe informacje dotyczące tej osoby lub miejsca jej pobytu,

w zamiarze pozbawienia takiej osoby ochrony prawnej przez dłuższy okres, podlega karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 5 albo karze 25 lat pozbawienia wolności.

§ 3. Kto, biorąc udział w masowym zamachu lub choćby w jednym z powtarzających się zamachów skierowanych przeciwko grupie ludności podjętych w celu wykonania lub wsparcia polityki państwa lub organizacji:

- 1) naruszając prawo międzynarodowe zmusza osoby do zmiany ich zgodnego z prawem miejsca zamieszkania,
  - 2) dopuszcza się poważnego prześladowania grupy ludności z powodów uznanych za niedopuszczalne na podstawie prawa międzynarodowego, w szczególności politycznych, rasowych, narodowych, etnicznych, kulturowych, wyznaniowych lub z powodu bezwyznaniowości, światopoglądu lub płci, powodując pozbawienie praw podstawowych,
- podlega karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 3.

Art. 119. § 1. Kto stosuje przemoc lub groźbę bezprawną wobec grupy osób lub poszczególnej osoby z powodu jej przynależności narodowej, etnicznej, rasowej, politycznej, wyznaniowej lub z powodu jej bezwyznaniowości, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5. § 2. (uchylony).

Art. 120. Kto stosuje środek masowej zagłady zakazany międzynarodowe, podlega karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 10, karze 25 lat pozbawienia wolności albo karze dożywotniego pozbawienia wolności.

Art. 121. § 1. Kto, wbrew zakazom prawa międzynarodowego lub przepisom ustawy, wytwarza, gromadzi, nabywa, zbywa, przechowuje, przewozi lub przesyła środki masowej zagłady lub środki walki bądź prowadzi badania mające na celu wytwarzanie lub stosowanie takich środków, podlega karze pozbawienia wolności od roku do lat 10.

§ 2. Tej samej karze podlega, kto dopuszcza do popełnienia czynu określonego w § 1.

Art. 122. § 1. Kto w czasie działań zbrojnych atakuje miejscowość lub obiekt niebroniony, strefę sanitarną, zdemilitaryzowaną lub zneutralizowaną albo stosuje inny sposób walki zakazany przez prawo międzynarodowe, podlega karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 5 albo karze 25 lat pozbawienia wolności.

§ 2. Tej samej karze podlega, kto w czasie działań zbrojnych stosuje środek walki zakazany przez prawo międzynarodowe.

Art. 123. § 1. Kto, naruszając prawo międzynarodowe, dopuszcza się zabójstwa wobec:

- 1) osób, które składając broń lub nie dysponując środkami obrony poddały się,
- 2) rannych, chorych, rozbitków, personelu medycznego lub osób duchownych,
- 3) jeńców wojennych,

4) ludności cywilnej obszaru okupowanego, zajętego lub na którym toczą się działania zbrojne, albo innych osób korzystających w czasie działań zbrojnych z ochrony międzynarodowej, podlega karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 12, karze 25 lat pozbawienia wolności albo karze dożywotniego pozbawienia wolności.

§ 2. Kto, naruszając prawo międzynarodowe, powoduje u osób wymienionych w § 1 ciężki uszczerbek na zdrowiu, poddaje te osoby torturom, okrutnemu lub nieludzkiemu traktowaniu, dokonuje na nich, nawet za ich zgodą, eksperymentów poznawczych, używa ich do ochrania swą obecnością określonego terenu lub obiektu przed działaniami zbrojnymi albo własnych oddziałów lub zatrzymuje jako zakładników, podlega karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 5 albo karze 25 lat pozbawienia wolności.

Art. 124. § 1. Kto, naruszając prawo międzynarodowe, zmusza osoby wymienione w art. 123 § 1 do służby w nieprzyjacielskich siłach zbrojnych lub do uczestnictwa w działaniach zbrojnych skierowanych przeciwko własnemu krajowi, stosuje kary cielesne, przemocą, groźbą bezprawną lub podstępem doprowadza te osoby do obcowania płciowego, poddania się innej czynności seksualnej albo do wykonania takiej czynności, dopuszcza się zamachu na godność osobistą, w szczególności poniżającego i upokarzającego traktowania, pozbawia wolności, pozbawia prawa do niezawisłego i bezstronnego sądu albo ogranicza prawo tych osób do obrony w postępowaniu karnym, ogłasza prawa lub roszczenia obywateli strony przeciwnej za wygasłe, zawieszane lub niedopuszczalne do dochodzenia przed sądem,

podlega karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 3.

§ 2. Tej samej karze podlega, kto, naruszając prawo międzynarodowe, opóźnia repatriację jeńców wojennych lub osób cywilnych, dokonuje przemieszczenia, przesiedlenia lub deportacji ludności cywilnej, wciela, werbuje do sił zbrojnych osoby poniżej 18 roku życia lub faktycznie używa takich osób w działaniach zbrojnych.

Art. 125. § 1. Kto, na obszarze okupowanym, zajęтым lub na którym toczą się działania zbrojne, naruszając prawo międzynarodowe, niszczy, uszkadza, zabiera lub przywłaszcza mienie albo dobro kultury,

podlega karze pozbawienia wolności od roku do lat 10.

§ 2. Jeżeli czyn dotyczy mienia znacznej wartości albo dobra o szczególnym znaczeniu dla kultury, sprawca podlega karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 3.

Art. 126a. Kto publicznie nawołuje do popełnienia czynu określonego w art. 118, 118a, 119 § 1, art. 120–125 lub publicznie pochwała popełnienie czynu określonego w tych przepisach, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5.

Art. 256. § 1. Kto publicznie propaguje faszystowski lub inny totalitarny ustrój państwa lub nawołuje do nienawiści na tle różnic narodowościowych, etnicznych, rasowych, wyznaniowych albo ze względu na bezwyznaniowość,

podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2.

§ 2. Tej samej karze podlega, kto w celu rozpowszechniania produkuje, utrwala lub sprowadza, nabywa, przechowuje, posiada, prezentuje, przewozi lub przesyła druk, nagranie lub inny przedmiot, zawierające treść określoną w § 1 albo będące nośnikiem symboliki faszystowskiej, komunistycznej lub innej totalitarnej.

§ 3. Nie popełnia przestępstwa sprawca czynu zabronionego określonego w § 2, jeżeli dopuścił się tego czynu w ramach działalności artystycznej, edukacyjnej, kolekcjonerskiej lub naukowej.

§ 4. W razie skazania za przestępstwo określone w § 2 sąd orzeka przepadek przedmiotów, o których mowa w § 2, chociażby nie stanowiły własności sprawcy.